

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N^o 25.

Fredagen den 23 Juni

1871.

Böra kommuner idka industri?

Ett ärende står för närvarande på dagordningen att behandlas af Stockholms stadsfullmäktige, som är i hög grad egnadt att uppkalla denna fråga, till hvars framställande äfven många andra i senare tider förekomna omständigheter gifvit anledning. Stadsfullmäktiges beredningsutskott har nemligen med endast två rösters undantag tillstyrkt att hufvudstadens kommunalrepresentation skulle under vissa villkor ikläda kommunen ansvarsskyldighet eller proprie-borgen för en summa af 250,000 rdr årligen i 40 år, utgörande ränta och amortering på ett lån af 5 millioner rdr, ämnadt att upptagas af ett enskildt bolag, som blifvit bildadt för att anlägga en jernbana mellan Thurebergs station på norra stambanan, och Westerås och Köping, samt med utgrening till Engelsbergs bruk, slutpunkten på en enskild jernbana, hvilken förbinder Norbergs grufvält med den segelled som genom Strömsholms kanal utmyunnar i Mälaren. Det stora intresse hvarmed ej mindre bolagets ordförande, hvilken är ingen mindre person än Stockholms stads öfverståthållare, än äfven en betydande del af Stockholms börs och andra framstående affärsmän tagit del i aktieteckningen, och den stora ifver hvarmed den dagliga tidningspressen förordat denna så kallade bergslagsbana, göra det icke osannolikt att bland hufvudstadens hundra stadsfullmäktige skall finnas den

majoritet af två tredjedelar, som enligt kommunalförordningen för Stockholms stad erfordras för att binda hela detta samhälle vid den ifrågavarande ansvarigheten.

Det är icke vår afsigt att här undersöka, om denna »bergslagsbana», som dock i sina ändpunkter och sin sträckning hvarken berör »bergslagen» det vill säga Norbergs gruffält, eller Stockholms stad, anses kunna bringa hufvudstaden så betydande indirekta fördelar genom utvidgandet af dess handelsområde, att denna kommun för dess tillvägbringande anses böra underkasta sig oppoffringar, hvilka icke gerna kunna uteblifva, då man vet att denna banutsträckning har konkurrenter, icke blott i den billigare sjöfarten, utan också i statens norra stambana, som kommer att i ennära framtid sätta de omnämnda malmfyndigheterna och de omgifvande jernbruket i förbindelse icke blott med Stockholm utan äfven, och på kortare väg, med Gefle. Vi blanda oss icke i kommunala angelägenheter, och vi förutsätta att rikets första kommun har tillräcklig upplysning i affärsfrågor, för att icke behöfva taga råd från andra håll. Ändamålet med dessa rader är intet annat än att undersöka sjelfva grundsatsen, hvilken vi i form af fråga ställt framför vår uppsats, och hvars tillämpning för tillfället är af genomgripande vigt för många delar af landet.

I kongl. maj:ts förordningar om kommu-

nalstyrelse af den 21 Mars 1862 stadgas att i hvarje socken på landet, liksom i hvarje stad som utgör egen kommun, ega dessa kommuners medlemmar att, på det sätt i författningarne närmare bestämmes, *vårda sina gemensamma ordnings- och hushållsangelägenheter* och till bestridande af sina gemensamma behof besluta om beskattning. Denna kommunala beskattningsrätt har blifvit ansedd så vigtig, att ett särskildt tilllägg blifvit vidfogadt 57 § Regeringsformen, som säger: »Svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta utöfvas af riksdagen allena». Dertill fogades nemligen vid 1866 års riksdag ett särskildt moment af denna lydelse: »Huruledes särskilda menigheter må för egna behof sig beskatta, bestämmes genom kommunallagarne, hvilka af konungen och riksdagen gemensamt stiftas».

Hvad är nu »gemensamma hushållsangelägenheter», och hvad är en kommuns »egna behof»? Gränsen är ej alltid lätt att utdraga mellan å ena sidan den klass af ärenden hvilka det oafvisligen tillhör hvarje, äfven den minsta menighet att ordna för sig sjelf, såsom polis- och sundhetsväsende, vägar och öppna platser, allmänna bibliotek och andra undervisningsangelägenheter som icke omedelbart angå folkskoleväsendet, samt först och främst fattigvården, och å andra sidan sådana ekonomiska angelägenheter hvilka, utan att tillhöra det strikt nödvändiga, på många handa sätt beröra kommunens bekvämlighet, trefnad och fördelar. En menighet kan till exempel finna för sin fattigvårdshushållning fördelaktigt att anskaffa en fastighet, der arbetslösa hjälpbehöfvande kunna sysselsättas, och man har till och med sett en af de norrländska stadskommunerna för sådant ändamål genom omröstning besluta inköpet af en ångsåg, ehuru beslutet på grund af anförda besvär å minoritetens sida blifvit af kongl. maj:t upphäfdt. Anläggning af hamnar och fyrar, upprensning af strömmar och segelleder, inrättning af gasverk och vattenledningar, uppbyggande af varu- och nederlagsmagasin på handelsplatser, anskaffande af lokaler och delvis beviljande af löner för telegrafstationer och högre undervisningsanstalter, allt detta hör till den klass af behof som, utan att kunna strängt räknas till de oundgängliga, emellertid göra sig mer och

mer gällande i alla samhällen som befinna sig i stigande utveckling.

Men det fins en sak som på senaste tider mer än allt annat förorsakat kommunerna utgifter, och dessa hafva varit desto större, som man deraf beräknat sig vinna storartade fördelar, nemligen jernbaneanläggningar. Det har blifvit sed att hela städer ingå såsom aktieegare uti enskilda jernvägar, och för detta ändamål upptaga lån eller åtaga sig betydliga uttaxeringar för en lång följd af år; landskommuner göra på samma sätt, eller förbinda sig att utan betalning afstå mark samt lemna syllar eller arbete, och både stads- och landskommuner hafva beviljat ganska frikostiga anslag för jernvägsundersökningar. Vi neka icke att många af dessa för vår tids behof nästan oundgängliga kommunikationsanstalter hafva att för sin tillvaro tacka företagsamma kommunalstyrelser, men man kan å andra sidan säga, att dessa fördelar icke vunnits utan rättskränkningar, i det en majoritet, som antingen haft personliga intressen i tillvägabringandet af sådana förbindelselinier eller också sett den nytta som deraf skulle tillflyta orterna med allt för sanguiniska blickar, till känbara uppoffringar både för det närvarande och för framtiden dömt en minoritet af medborgare, hvilka dels icke haft någon personlig nytta, af de inledda företagen, dels icke betraktat de ekonomiska resultaten för orterna såsom så afgjort gynnsamma.

Dessa förhållanden föranledde också vid den förflytna riksdagen en ledamot af Andra kammaren, hr *R. Ehrenborg*, att väcka förslag derom att riksdagen skulle hos kongl. maj:t anhålla om proposition till nästa riksdag »med förslag till sådan ändring eller förklaring af kommunallagarne, att de ärenden hvilka böra hänföras till kommunens gemensamma hushållsangelägenheter blifva närmare bestämda och begränsade». Motionen ansågs, såsom för sent väckt, icke kunna upptagas till behandling af ständigt utskott, och ej heller, såsom afseende lagändring, kunna hänvisas till ett tillfälligt, utan förklarades af kammaren förfallen. Motionären begärde då, och erhöi efter votering med endast 4 rösters öfvervigt, tillåtelse att till chefen för civildepartementet framställa följande spörsmål:

Efter hvilka grunder har kongl. maj:ts regering, vid pröfning af underdåniga besvär öfver kommuners beslut om själfbeskattning för understöd till eller deltagande i särskilda företag, funnit de öfverklagade besluten hafva afsett eller icke afsett ändamål, hänförliga till kommunernas egna behof och gemensamma angelägenheter?

Hr Ehrenborg motiverade denna, i formen icke så litet ovanliga interpellation dermed, att då flere fall inträffat, då minoriteten i kommunen ansett sin rätt förvärmad genom majoritetens för menigheten bindande beslut att understödja eller såsom intressent ingå uti mera omfattande kommunikations- eller industriföretag, och det icke lät sig göra att redan vid denna riksdag erhålla en lagförändring eller lagförklaring som åt det ifrågavarande området gälfve en begränsning, hvarken så trång att den lade hinder i vägen för åstadkommandet af verkliga för kommunen i dess helhet gagneliga företag, eller så vidsträckt att den gälfve rum för ett af mäktiga enskilda intressen öfver minoriteten utöfvadt förtryck, så vore det, intill dess klarare bestämmelser kunde blifva införda i kommunallagarne, viktigt och upplysande för folkrepresentanten att erhålla kännedom om regeringens uppfattning af de fall som i besvärsväg bragtes under hennes afgörande.

Mot allmän förväntan ingick chefeu för civildepartementet, likväl efter uttrycklig förklaring att detta icke finge betraktas såsom ett precedensfall för framtiden, på besvarande af det framställda spørsmålet, och äfven den som i likhet med oss ej vill tillerkänna fullt så vidsträckt omfattning åt den kommunala beskattningsrätten kan icke dena sitt lifliga erkännande åt den fullkomliga lojalitet hvarmed svaret afgafs, och åt den utmärkta form som gör detta föredrag till ett af de mest framstående meddelanden till riksdagen af konungens nuvarande rådgifvare. Statsrådet sade att han, till följd af den korta tid han innehaft sitt embete, hade fullkomligt klart för sitt minne de särskilda mål af denna beskaffenhet som utgjort föremål för hans handläggning, och att han utan kränkande af grundlagens bud, som hindrar att göra enskilda ärenden till föremål för öfverläggning i kamrarne, kunde redogöra för den praxis hvilken han vid tillträde till sitt embete redan funnit fullt utbildad och som han i principen godkände, enligt hvilken kommunalstämma förklarats berättigad:

att besluta aktieteckning i en för kommunen vigtig jernvägsanläggning;

att besluta att kommunen skall deltaga i kostnaderna för jernvägsundersökning;

att å kommunens vägnar ikläda sig de förbindelser som för privat telegrafstations inrättande af vederbörande fordras;

att besluta om sockenbiblioteks inrättande, ordnande och förvaltning; samt

att besluta inlösen på kommunens bekostnad af jord, som erfordras för auläggning af jernväg.

Stadsfullmäktige hafva likaledes ansetts berättigade att fatta för stadens samtliga skattskyldige invånare lagligt bindande beslut om stadens deltagande i aktieteckning för en jernvägsanläggning som anses vara af nytta för staden, men icke berättigade att upptaga lån för att understödja enskildt industriföretag eller för inköp af badhus att upplåtas till badgästers begagnande.

Civilministern ingår derefter i en kort kritik af interpellantens motiv och visar, på ett i vår tanke fullkomligt tillfredsställande sätt, att grundlagsstiftarne med det ofvan citerade tillägget till 57 § Regeringsformen omöjligen kan hafva afsett att inskränka kommunerna i deras rätt till själfbeskattning eller lemna något bidrag till kommunallagarnes tolkning. I det motiv hvarmed då varande justitie-statsministern i början af 1863 inför konungen visade ändamålsenligheten af denna grundlagsförändring, om hvilken kort derefter gjordes proposition till riksdagen, yttras nemligen, att då den nya representationsformen är afsedd att i vissa delar stödja sig på kommunalförfattningarne, kunna dessa icke lämpligen längre hänföras till den ekonomiska lagstifningen. Vi tro också att stadgandet i första momentet af den anförda grundlagsparagrafen endast vill säga, att ingen annan än riksdagen, följaktligen icke konungen, har rätt att för allmänna behof lägga skatt på rikets inbyggare, men att dessa derigenom icke kunna hindras att beskatta sig för sina egna behof, ty för andra kommuners behof har naturligtvis ingen kommun rätt att genom votering ålägga sina ledamöter någon beskattning.

Deremot kunna vi icke helt och hållet dela hr statsrådets uppfattning, då han ovilkorligt hänför hela kommunikationsväsendet till sådana egna behof och gemensam

ma hushållningsangelägenheter, i hvilka den enkla pluraliteten har en afgörande beslutsrätt. Han hemtar ett stöd för denna sin åsigt af analogien med 2 § i förordningen om landsting, hvilken inom denna representativa korporations befogenhet att rådslå och besluta uttryckligen inrymmer »anstalter för kommunikationsväsendets befordrande», äfven som i den omständigheten att då den lokala väghållningen redan nu är en kommunal angelägenhet, samt jernvägar endast skilja sig från körvägar genom dragkraften och hastigheten, så måste också jernvägars anläggande anses vara en kommunalangelägenhet. I förra afseendet förekommer oss att den specifikation som lemnas i den återopade paragrafen af landstingsförordningen hufvudsakligen afser att fästa den med undantag af ett par norrländska län splitter nya institutionens uppmärksamhet på några sådana ämnen som äro företrädesvis egnade för dess handläggning, och bland dessa intager omvårdnaden om kommunikationsanstalterna ett utmärkt rum, ehuru man i synnerhet torde hafva tänkt på vattenvägarne, och måhända den officiella vägledningen just i detta fall fört till ett eller annat dyrbart och icke särdeles väl beräknadt företag. Det torde knappast hafva fallit lagstiftaren in att kommunerna skulle i den utsträckning hvori det sedan skett kasta sig in på jernvägsoperationer, hvaremot understödjandet af sådana anläggningar, åtminstone uppmuntringsvis genom bidrag till undersökningskostnaderna o. s. v. faller ganska naturligt inom det vidsträcktare landstingsområdet. För öfverdrifna spekulationer i båda fallen har lyckligtvis blifvit satt någon dam genom föreskriften att till uttaxering under längre tider, och till upptagande af lån betalbara efter flere års förfallotid, fordras s rskildt tillstånd. Vi betvifla emellertid att lagstiftaren tänkt sig den verksamhet för kommunikationsväsendet som ingalunda är kommunerna förnekad, såsom hufvudsakligen bestående i aktieteckning för jernvägar: hade man förmodat något sådant, är det nästan troligare att den blifvit direkt förbjuden.

Det är sant att en jernväg också är en »väg», språkligt och filosofiskt att tala, men icke i den bemärkelse af ett på jorden hvilande onus, till allmän nytta och utau någons utestängande, hvori detta ord

i hela vår lagstiftning är begagnadt. Jernvägen är tvärtom ett monopol, lemnadt åt vissa enskilde, der staten icke behåller det i sina egna händer, att med andras utslutande drifva ett industriföretag som afser att lemna vinst. Att jernvägsanläggningar blifvit ansedda för något annat än en affär, på hvilken man beräknar afkastning, någonting jemförligt med ett stipendium, beviljadt så att säga *à fonds perdus*, i den förhoppning att kostnaderna en gång i framtiden skola återkomma i annan form, i förökade egendomsvärden, uppdrifna näringar och fabriksväsende o. s. v., är ett ganska vanligt betraktelsesätt, hvarpå några af de vestra unionsstaterna i Nordamerika fått tillsätta ofantligt mycket pengar, och som vi af andras bittra erfarenhet borde lära oss att undvika.

I sista delen af sitt anförande skiljer också chefen för civildepartementet ganska noga mellan jernvägsanläggningar som böra och sådana som icke böra af kommunerna befrämjas. Han förkastar uttryckligt sådana företag som endast afse spekulation, eller »att för vinstens skull indraga kommunen i ett för den alldeles främmande industriellt företag», t. ex. om Umeå skulle, endast såsom en fördelaktig placering af kapital eller kredit, förvärfva delaktighet i de skånska jernvägarne; men »hvarest det åter kan visas, att en jernväg främjar kommunens intressen af lättade kommunikationer,» der anser han ock kommunen, oafsedt om jernvägen löper genom dess område eller icke ens genom sin ändpunkt berör dess gränser, »befogad att beskatta sig sjelf för åstadkommande af bidrag i ena eller andra formen i och för jernvägens byggande». Kunde det nu blott till full evidens på förhand ådagaläggas, att en kommuns verkliga intresse, och icke blott en maktegende majoritets, befrämjas genom en sådan sjelfbeskattning, eller funnes det åtminstone någon utväg att, i händelse af allt för uppenbara misräkningar, göra de beslutande ansvarige för de öfverröstades eller deras efterkommandes förluster, då skulle vi icke hafva ett enda ord att invända mot den afgifna förklaringen; men så länge ej detta kan ske, erkänna vi att vi hysa vissa betänkligheter. I alla händelser måste hvar och en vara denne kronans rådgifvare tacksam för hans beredvilighet att så oförbehållsamt uttala



de grundsatser som han uppställt för sin em-betsförvaltning, och hvilka ingen behöfver frukta att han skall blifva otrogen. Några af hans slutord förtjena i sin helhet anföras:

Om jag ville söka att i en allmän sats sammanfatta hvad jag i det föregående yttrat, skulle jag uttrycka denna sats sålunda: En kommun är, enligt min åsigt, i allmänhet befogad och berättigad att i laga ordning beskatta sina medlemmar i och för realiserande af de förnuftiga ändamål hvilka måste erkännas vara för kommunens utveckling nödiga och nyttiga, och i öfrigt icke stå i strid med, eller äro främmande för, kommunens genom lag stadgade verksamhet. Satsen finner, hvad angår beloppet af hushållningen, sin naturliga begränsning deri, att kommunen icke får för tillfredsställande af stundens intressen glömma framtidens kraf och genom att anticipera på denna ålägga sig större bördor än den skäligen kan anses förmå bära. Då är det regeringsmaktens pligt att i kraft af det kuratel den eger utöfva öfver kommunalförfattningarnes behöriga tillämpning skrida in och hindra kommunen att förstöra sig själf och sitt framtida oberoende. Men i öfrigt bör regeringen taga sig väl till vara för att godtyckligt ingripa i kommunens lif och inskränka dess självbestämmningsrätt. Framför allt håller jag derpå, att en kommun i allmänhet är bättre än någon annan, vore det än regeringen, i tillfälle att bedöma hvad som är af behovet och till gagn för kommunen.

Det är emellertid icke nog med att ej förstöra sin framtid genom att lefva för dagen: vi hafva i vårt land haft alldeles tillräckligt exempel på dem som förstört både sitt närvarande och sin framtid genom det motsatta förfarandet. Så gör nemligen hvar och en som kastar sig in företag, hvilkas kommande fördelar han målar alldeles för mycket i hoppets färger, och så hafva äfven somliga samhällen gjort med afseende på sina jernbansföretag, hvilka väl kunna bli nyttiga för framtiden men kosta ganska stora uppoffringar för det närvarande. Vi önska icke att kommunernas självbestämmelserätt blir för mycket kringskuren af lagstiftningen, och vi skola med nöje se, om ingen enda motionär vid nästa års riksdag framkommer med något yrkande i den vägen, ty ett sådant förhållande skulle gifva vissnet om att den erhållna friheten icke blifvit i något fall missbrukad. Vi äro emellertid icke så sangviniska: vi vänta tvärt om att se förebragta många exempel på verkligt missbruk af kommuners självbeskattningsrätt, exempel derpå att minoriteten blifvit inryckt i en osund spekulation, af den be-

skaffenhet att icke en gång en utjemnad röstskala deremot skulle gifva någon trygghet, efter som, i några fall som kommit till vår kännedom, just de stora bolagen och godsegarne haft sakkännedom nog att söka stäfja den vilda yrseln hos det okunnigare och derfor lättare hänförda flertalet.

Vi se icke heller någon nödvändighet deri att kommuner och städer skola vara aktieegare i jernvägarne. Har en bana verkligt skäl för sig, fattas sällan personer som deri spekulera med eget kapital, och sådant hafva landskommuner och städer sällan att förfoga öfver. Hvad åter sådana anläggningar beträffar hvilka äro beräknade såsom medel för industriens uppdrivande, men icke i sig själfva kunna anses såsom vinstbringande, så äro ju menigheterna ingenting annat än antal af enskilda, hvilka för sig skola draga nyttan deraf. Hvarför kunna de då icke lika gerna handla i egenskap af enskilda personer och ingå frivilliga bolag? Det skall svaras oss att sådana företag gagna först de efterkommande, och att dessa representeras af kommunen. Vi invända deremot att framtiden vida bättre representeras af jorden och de etablerade näringarne, ty båda delarne stiga i värde genom goda kommunikationer, och hvad den tillfälliga befolkningen, embetsmannen, presten och arbetaren, derpå vinner är jernbana, hellre handla såsom laglig korporation än såsom frivillig förening. Den officiella menigheten ger en kredit som det fria bolaget saknar, och vi hafva såsom folk ännu så pass mycket byråkrati i hufvudet, att vi icke vilja släppa ur händerna den enkla majoritetens tvångsmakt öfver minoriteten. Om aktiebolagen kunde, genom den klokhet hvarmed de äro anlagda, påräkna samma kredit som lagtvånget förvärfvar åt de officiella korporationerna, och om derutöfver fordrades full enighet för att en stad eller en kommun skulle få inlåta sig på industriföretag — och sådana äro jernbananläggningar, man må motsäga det så mycket som helst — då kunde det vara alldeles likgiltigt om dessa affärsföretag utfördes af bolag eller af kommuner, men då skulle det senare förmodligen aldrig heller komma i fråga. En jernbana mellan Stockholm och Kö-

ping norr om Mälaren är kanske den första bana som någonsin bort af staten anläggas, emedan i den riktningen redan fans en rörelse; som förmodligen skulle hafva gjort en sådan anläggning till något annat än ett barmhertighetsverk. Det är således alla möjliga anledningar att ett sådant företag skulle bära sig, om det klokt utfördes. Att Sevilla-sträckningen för norra stambanan hade varit att föredraga framför riktningen öfver Sala, har också alltid varit vår enskilda föreställning, och det kan alltid vara godt för hufvudstaden att ega en lätt kommunikation med dessa trakter, ehuru vi icke anse att »handelsområdet», om hvilket blifvit så mycket taladt och skrivet, bestämmas af de varor som i lekamlig måtto färdas till medelpunkten, utan af den rörelse som derifrån ledes och beherrsas. Kan till exempel en köpman som förlägger bruksaffärer skeppa sina effekter billigare öfver en annan plats än den der han sjelf bor, så gör han både sig sjelf och sin kommun en dålig tjänst med att låta dem resa en omväg, ty ingen i sig sjelf osund affär blir någonsin på längd välgörande, icke ens för den som deraf tillfälligtvis kan skörda någon penninginkomst. Vi antaga också, att bland hufvudstadens förmögna och företagsamma affärsmän det icke skulle hafva mött någon svårighet att på egen hand skaffa penningar till utförandet af

banan Stockholm—Vesterås—Köping—Engelsberg, men vi höra till vår förvåning, att det fordras borgen af Stockholms kommun, samt att man är färdig till att mottaga denna handräddning på så hårda vilkor, att ingen vinstutdelning på bolagets egna tillskott skulle få ega rum, innan den upplånade summan genom 40-årig räntebetaling blifvit amorterad. Frågan gäller nu, om Stockholms kommun skall åtaga sig denna proprie-borgen för 5 millioner under en tid af 40 år, och följaktligen utsätta sig för möjligheten — ehuru den sannolikt icke inträffar i hela sitt omfång — att årligen få tillskjuta en fjerdels milliou under något mer än en mans-ålder. Efter som nu en gång proprie-förbindelserna börja blifva utdömda i den enskilda affärsrörelsen, vore det väl icke mycket önskvärdt att principen officiellt sanktioneras af rikets första kommun, och om denna kommun nödvändigt måste »göra i jernvägar», förefaller det oss då långt bättre, om den, efter förslag af ett par rsservanter i stadsfullmäktiges beredningsutskott, tager aktier i bolaget, äfven till ett ganska högt belopp, än att den tecknar ansvarighet för hela det belopp som behöfver upplånas. Enskilda personer kunna gå i borgen bäst de vilja, men vi hafva ännu aldrig hört att hela samhällen genom sina representationer utgifvit ackommodationspapper.

Litteratur.

Om arternas uppkomst genom naturligt urval eller de bäst utrustade racernas bestånd i kampen för tillvaron, af *Charles Darwin*. Öfversättning från femte originalupplagan af *A. M. Selling*. Förra häftet. Stockholm. L. J. Hierta. 1870.

Charles Darwin's lära om arternas uppkomst i växt- och djurriket, tillämpad på skapelsehistorien, af *D:r Friederich Rolle*. Öfversättning af *R. Sundström*. Stockholm. S. Flodin. 1870.

The Descent of Man, and Selection in Relation to Sex, by *Charles Darwin*. London, Murray 1871. Two volumes 8:o.

III.

Vi hafva i föregående nummer uti största korthet antydt innehållet af Darwin's nyaste arbete om människoslägtets härstamning, hvilket under de få månader det varit inför allmänheten redan utgått i sju upp-

lägor och snart lär vara att förvänta äfven i svensk öfversättning. Det kan icke fela att den nya teorien här såsom annorstädes blir föremål för lifliga strider, och man kan lätt motse den dag då de Darwinska åsigterna, som redan synas vara omfattade af många bland våra naturforskare, öppet uttalas i skolsalarne af unga lärare i naturhistorien och af lärjungarne medföras till hemmen, för att der väcka bestörtning hos gudfruktiga föräldrar. Detta är för oss en ytterligare anledning att försöka ställa den viktiga frågan i dess riktiga dager.

Vi erinra då till en början derom, att naturvetenskapen icke afser att skapa dogmer utan att förklara och sätta i ett öfverskådligt sammanhang de yttre företeelserna.

Hvarken Lamarck, Hilaire, Häckel, Huxley, Darwin eller någon annan forskare har haft något intresse i att öfverändakasta det gängse föreställningssättet om särskilda och sins emellan oberoende skapelseakter; deras motsatta åsigt om en enda och sammanhängande utveckling af hela den organiska naturen har varit en tvungen följd af deras studier men icke utgångspunkten för dem. Värdet af deras arbeten ligger därför icke heller i en slutligt uppställd sats utan i hela gången af deras undersökningar, icke så att säga i ändpunkten utan i hela linien. Gränserna för den menliga kunskapen framflyttas upphörligt, och med hvarje betydande utvidgning af dess område vexla också systemen. Derfor är det icke otänkbart att en annan teori om arternas uppkomst och människans härstamning kan efterträda Darwin's, men den samlade rikedom af insigter i naturen, som är frukten af hans och andra forskares arbete, är ett förvärf som icke skall skingras af den efterföljande forskningen utan endast hjälpa till att föra den vidare framåt.

Vi kunde i vår föregående uppsats endast i allmänhet redogöra för gången af Darwin's resonemang, och vi nödgades af brist på utrymme lemna alldeles å sido den vidlyftigaste afdelningen af hans sista arbete, hvilken handlar om hvad han kallar *sexual selection* inom djurriket, och som innehåller den detaljerade utvecklingen af en mängd punkter i det stora arbete han 1868 utgaf under titel *On the variations of animals and plants under domestication*, d. v. s. om de förändringar vexter och djur undergå genom människans inflytande. Utan tvifvel har det noggranna aktgifvandet på det förädlingsarbete inom växt- och djurverlden hvori hans landsmän under de sista årtiondena tagit en så ledande del i väsentlig mån öppnat hans blick för det naturliga och omedvetna urval som föregår i den vilda naturen. Han söker i denna afdelning uppvisa de olika former under hvilka den hela naturen genomgående dragningskraften mellan könen uppenbarar sig hos de olika djurarterna, och han framställer i dessa kapitel några i sinhet och behag öofverträffliga skildringar af djurens hvardagslif. Det är ej den råa materialismen, hvilken vanpryder så många mycket prisade romaner, som blickar oss till mötes ur dessa tafor; tvärt om talar en ren, ädel

och förfinad ande till oss ur hvart och ett af deras drag.

Hvem har icke någon gång blifvit öfverraskad af vissa djurvåluader i för öfrigt välformade och till och med vackra menniskoansigten? Örnåsan och falkblicken värderas såsom aristokratiska företräden, och för att prisa den qvinliga skönheten hafva alla tiders skalder lånat otaliga bilder ur djurriket. Således är det icke först i våra dagar som fantasien blifvit slagen af dessa underliga likheter. Det fins å andra sidan djur som starkt påminna om vissa människor, icke blott till ansigtstyp utan äfven till hållning. Darwin förer oss ännu ett steg längre: han visar oss en mängd enskildheter i lynnen, böjelser och vanor hos djuren, som hafva nära öfverensstämmelser inom människoverlden. Det är framför allt en egenskap hos djuren som han starkt framhåller, deras skönhetssinne: han antager det såsom ett af hufvudmotiven till attraktionen mellan könen. Han anser att valfriheten på den qvinliga sidan är vida större än man föreställer sig, och hanarnes utmärkande prydnader inom vissa djurarter, såsom lejonets man, tuppens kam och sporrar, fasanens och påfogelns för deras lefnadsbehof onyttiga, till och med under vissa omständigheter besvärliga fjäderprål, förklarar han såsom ett under en följd af generationer småningom samladt arf efter stamfäder, som för sin skönhet vunnit företräde framför mindre begåfvade medtäflare. Sången och dansen äro andra tjuvningsmedel, hvarmed herrar *épouseurer* af djurriket söka fångsla sina skönas uppmärksamhet: somliga släkten hafva under lektiden ett ordentligt sällskapslif med konserter och baler, då bekantskaper bildas och föreningarne knyts. Ridderligheten och stridslystnaden följa med de varmare känslorna, *tout comme chez nous*: de fegaste blifva hjeltar under inflytelsen af en öm blick, och man har sett harar döda hvarandra af svartsjuka. Det förekommer stundom oförklarliga sympatier och antipatier hos djuren, och det falska skerret utöfvar äfven i deras verld sitt inflytande på det vekare hjertat. Darwin omtalar bland andra exempel derpå en Zebrahona, som afskedade alla andra tillbedjare än en åsna, hvilken man målat som zebra. Tyckena äro mer eller mindre beständiga; äfven bland arter som lefva i monogami gifves det in-

divider af båda könen som af naturlig lättfärdighet aldrig finna sig i regelmessiga förbindelser, och man kan urskilja honor med starkt emanciperade seder, hvilka tillagnat sig hela initiativet i knytände af bekantskaper. Å andra sidan äro affekterade sprättar ingen ovanlig företeelse: den eleganta apan *semnopithecus rubicundus* stoltserar med en hårklädsel som i sin artistiska fulländning måste göra ett djupt intryck på känsliga sinnen, och hans frände, *semnopithecus comatus*, röjer i sin med poetisk vårdslöshet tillbakakastade *toupé* ett anlag för svärmeri, som gör honom ännu oemotståndligare.

All ny sanning som forskaren förvärfvar är ett slags inspiration; han förbereder sig genom långt tankearbete på dess mottagande, men när den andliga jordmånen är beredd, kommer den klara insigten vanligen såsom den skenbara frukten af en tillfällighet. Darwin hade kanske aldrig kommit på sin teori om arternas uppkomst, hade icke bilderna af några bland de eländigaste människoracer af alla som finnas på jorden lifligt inpräglad sig i hans minne under hans första vetenskapliga resa. Han skrifer i sin reseberättelse med anledning af sin bekantskap med Eldsländarne på södra spetsen af den Amerikanska kontinenten: »Af allt hvad en resande ser är det ingenting som sätter honom i en sådan förvåning som anblicken af en vilde i hans boning, typen af människan i hennes lägsta och råaste tillstånd. Vår tanke genomlöper hela räckan af det förflutna och frågar sig, om våra förfäder voro såsom dessa människor, hvilkas tecken och yttringar äro mindre fattliga för oss än våra husdjurs, varelser som icke ega dessa djurs instinkt, än mindre kunna berömma sig af menskligt förnuft, eller åtminstone icke af sådana konster som äro följder af detta förnuft. Jag tror det icke är möjligt att göra fullt klart hvilken skilnad det är mellan en vilde och en civiliserad människa. Det är skillnaden mellan ett vildt och ett tamt djur, och man erfar vid den förres anblick någonting liknande det intresse hvarmed vi betrakta lejonet i öknen, tigern då han söndersliter sitt rof, nilbästen då han vältrar sig i den afrikanska flodens gytja.»

Darwin har i sitt sista arbete vidare utfört dessa tankar; han besöker de vilda racerna i deras hem och utforskar deras

seder. Hvad är det som först faller i ögonen? Icke den paradisiska oskulden i ett naturtillstånd sådant det skildras af skalderna, utan den civiliserade världens alla laster och förvändheter inympade på det ursprungliga barbariet. Det fins hos de lägst utvecklade racerna ingen aning om ett högre väsende, intet begrepp om en högre makt, intet spår af samvete, ingen känsla af gemenskap med andra människor. Demoralisationen är oerhörd, promiskuiteten mellan könen utan gräns, barnamord och abortivmedel anses fullkomligt loffliga, liksom kannibalismen och människooffren. Det hör icke till sällsyntheterna att träffa polynesiska kvinnor som mördat tio af sina barn, isynnerhet af kvinnokönet, hvarföre också på sina ställen den manliga befolkningen utgör ända till tre fjerdedelar af hela folksiffran. Darwin, som tydligen bekänner sig till utilitarianismen, säger att samvetet är ett verk af odlingen, och att det på de lägre stadierna af menskligheten, och till och med ofta nog på de högsta, fins endast en hederskänsla, som oftare är falsk än sann; man grämer sig öfver ett etikettbrott mer än öfver ett verkligt brott. I Malaiska arkipelagen färga kvinnorna sina tänder, för att icke likna hundarne, och en underlåtenhet af detta bruk skulle aldrig förlåtas. Det är sanning i det romerska ordspråket att själen tager färg af tanke, och denna sedliga färg öfvergår i arf. Liksom det fins medfödda familjefel, som återkomma i de högsta samhällsklasser, till exempel lögn- och tjufaktighet, lika så fins det ärfliga dygder. Mensklighetens moraliska ståndpunkt blir högre med odlingen men icke lägre, och när man inom en slägt finner ett omvänt förhållande, så är det ett återfall, liksom dessa idiotismer som stundom förekomma inom de bäst begåfvade familjer.

Till sådana åsichter har den gamle naturforskaren blifvit ledd genom sina femtioåriga studier af den levande naturen, och knappast har någon före honom känt denna natur bättre, både på dess högre och dess lägre stadier. Vi hafva villigt medgifvit möjligheten deraf, att en framtida forskning kan komma till andra resultat, ty odlingen går framåt genom oupphörliga oscillationer mellan naturalism och supranaturalism, dock så att en öfvervunnen teori aldrig mera återupptages oförändrad. Vår

tids anda är onekligen realistisk, och det är troligt att det skall komma en reaktion, men det fins, såsom behållning från det föregående, ett ständigt ökad antal af stora grundsauningar, hvilka ingen framtida forskning öfverändakastar.

Männe ej läran om skapelsens kontinuitet kan vara en af dessa? Det ligger föga vigt på sjelfva slutsatsen i hvad som angår människans yttersta härstamning, ty denna fråga kan aldrig besvaras såsom man löser ett matematiskt problem, och ingen naturforskare skall någonsin ur jorden uppräffa människans ättartafla. Men äfven om den darwinska teorien skulle efter en följd af pröfningar slutligen befinnas vara riktig, kan hon icke rubba våra andliga intressen vidare än den Kopernikanska teorien om verldssystemet eller den Lyellska teorien om de geologiska aflägningarne. Menniskan är och förblir skapelsens krona, och hennes mål är detsamma, om också utgångspunkten visar sig olika för olika betraktare. Religionen är ett sent skede i mänsklig hetens utveckling, säger Darwin, och vi tillägga dertill, att sedan den civiliserade människan en gång upphunnit detta skede, kan hon icke vidare förlora det: den ande som en gång känt sig sjelf kan icke dö, antingen han hit nedstörtat från himlen eller upprälat ur jorden.

Vi hafva redan i vår första uppsats uttryckligen frånsagt oss all afsigt att verka för utbredandet af darwinismen och inskränkt vår uppgift till att ärligt referera. Men låtom oss för ett ögonblick antaga, att darwinismen inom någon tid skulle komma att ingå i det allmänna medvetandet, likasom det kopernikanska verldssystemet och tron på jordens efter mänsklig föreställning omätliga ålder: hvad skulle följden då blifva för vår religion, och skulle våra efterkommande blifva gudsförnekare?

Vi tro det icke. Om med materialist förstås en man som icke tror på några krafter utom materiens och därför vill förvisa allt andligt utan verlden, då hör Darwin icke till deras antal. Han förnekar, såsom nästan alla naturforskare i våra dagar, Guds omedelbara och oberäknliga inverkan på den synliga naturens ordning, men han förnekar icke tillvaron af en allsmäktig skapare, som i tingen nedlagt anlagen, för att utveckla sig hvart efter sin art, och i evighet följer deras utveckling med

sitt kärleksrika öga. Äfven den flyktigaste naturbetraktelse måste leda oss bort ifrån den grofva materialismen. Lifvets källa kan icke sökas der, ty kroppsatomerna omsättas många gånger under varelsernas lefnadstid, och materien i vår lekamen är efter ett tiotal af år alldeles ombytt, men varelserna är ändå den samma. Hvarje varelsetyp är någonting andligt, som måste hafva ett gudomligt medvetande att existera i.

Man har missförstått darwinismen derhän, att hvarje lägre djurart skulle allt fortfarande utveckla sig till en motsvarande högre, så att hvilken apa som helst skulle kunna blifva en människa, och på samma sätt ända nedifrån uppåt. Sådant är icke dess mening. Arterna hafva från skapelsens början haft sin särskilda bestämmelse, och de lägre af dem hafva ännu allt jemt sina platser att fylla i naturens stora behåll, medan människan, allt ifrån det ögonblick hon kände sig som människa, var skapelsens borne konung, ehuru hon hade att steg för steg i sitt anletes svett eröfra sitt herradöme. I den mån människan genom sin högre andliga begåfning så att säga ger ett hurtigare tempo åt lifsutvecklingen på jorden, lemna hon de lägre varelserna längre och längre bakom sig. Den långa striden om en eller flere ursprungliga racer sliter darwinismen till fördel för vårt släktes enhet, ehuru han visserligen icke tänker sig detta härstammande från ett enda föräldrapar. Men nu har erfarenheten visat, att liksom de lägre djuren äfven utan våldsam utrotning rymma fältet för människan, så vika de lägre racerna efter hand för den högsta eller kaukasiska, och huru fogligt än europén eller amerikanaren må bära sig åt mot svagare bröder, ligger det i naturens ordning att dessa småningom måste vika för honom, lika som apsläktena efter hand utdö i de trakter der människor bosätta sig. Med civilisationen komma nya idéer, som alldeles förvirra de gamla inbyggarna; åkerbruket iukräktar på deras jagtmarker, okända sjukdomar uppstå, och, eget nog, äfven de människan omgifvande husdjuren undantränga de motsvarande arterna i de länder dit hon inflyttar; till och med husrotten har i Oceanien utträngt sina oevigiserade samsläktningar.

Sådant är människans synliga bestämmelse: att underlägga sig hela den yttre

skapelsen, lemna sitt låga ursprung, om hon har ett sådant, allt djupare och djupare under sig, och jemte den förädlande vård hon är skyldig sin kroppsliga del, för att göra honom till ett värdigt verktyg för sin högre varelse, stärka sin andes vingar genom redlig öfning till den flygt som förestår när det organiska lifvets lampa är utbrunnen.

Det sammanhang hvari darwinismen sätter människan med den öfriga skapelsen öppnar för henne en hel räckta af nya och höga pligter. Hon är skyldig att försköna jorden, att vårda sig om alla varelser som blifva beroende af hennes öfverhöghet. Hon måste i första rummet vårda sig om sitt eget slägte. Darwin har några tänkvärda ord om hennes förhållande till det naturliga urvalet. »Människan granskar med sorgfällig uppmärksamhet stamträden för sina hästar, hundar och boskap, af hvilka hon önskar afkomma, men när hon går till sitt eget äktenskap, gör hon sig sällan sådana bekymmer. Hon låter sig då ledas af nästan samma bevekelsegrunder som de lägre djuren, när de lemnas åt sitt eget fria val, ehuru hon är dem så till vida öfverlägsen att hon sätter ett högt värde på intellektuella behag och dygder, liksom hon å andra sidan är i hög grad känslig för rang och rikedom. Men likväl kunde hon genom urval göra någon ting mera, icke endast för sina afkomlingars kroppsliga helsa och beskaffenhet, utan äfven för deras intellektuella och sedliga utrustning. Båda könen borde afhålla sig från äktenskap, i händelse de veta med sig någon högre grad af andliga eller kroppsliga lyten», och han tillägger att det vore önskligt, om det på lagstiftningens väg gjordes något för att utröna, huru vida icke äktenskapsförbindelser i nära slägtleder medföra skadliga följder. Det ligger nära till hands att utsträcka dessa urvalets pligter än längre. De ömma affektionerna äro oss utan tvifvel gifna för heligare ändamål än att vara en sinnenas lek; vi hafva fått ett förnuft att leda och styra dem i en välgörande riktning, men icke för att blifva deras viljelösa slafvar; de äro sjelfva rörelsekraften, som icke får gripa oss med i farten, utan hvilken vi hafva att vända till vår egen och våra efterkommandes lycka.

Detta är ej den enda sedliga slutföljd som

kan dragas af det darwiniska systemet. Det är eget att se hvad människorna i alla tider och äfven i våra äro ofördragsamma i det som rörer dogmerna och fördragssamma i det som rörer handlingarne: man erhåller lättare förlåtelse för ett öppet förnekande af hederns och samvetets bud än för ett lindrigt tvifvel på Augsburgiska be-kännelsens eviga giltighet. Men hvar och en som tror på vårt slägtes framsteg måste också tro på en stigande stränghet i de sedliga begreppen. Mensklighetens lycka skall ej bli mindre för det, och jorden behöfver icke blifva någon jemmerdal derföre att ett mera odladt slägte finner mindre behag i tanklösa och råa tidsfördrif, som knappast skulle kunna roa de klokare djuren. Lifvet gömmer renare glädjekällor, hvilka med sina friskare ådror skola mångfaldt ersätta de förtorkade brunnar som man öfvergifver. Darwin yttrar sig icke om de teologiska dogmerna och nämner icke en enda gång bibeln. Han kan icke tro på den mosaiska skapelsen eller på de särskilda underverken om hvilka dessa urkunder lemna oss berättelser. Men deraf behöfver för ingen del följa, att han skulle förneka de heliga skrifternas ideella sanning, eller sakna sinne för den rena uppbyggelse de till tidernas slut skola erbjuda alla dem hvilka läsa dem med vördnadsfull eftertanke. Den som lärt sig att läsa naturens bok kan icke uppfatta Genesis såsom en af gudomlig maktfullkomlighet påjudeu skolbok i naturalhistorien, att efter bokstafven inläras och tros af alla kommande generationer, men han både kan och måste deri se en så upplyftande och i sina allmänna drag så trogen uppfattning af den synliga skapelsen, att den i sanning kan sägas ingifven af en högre makt. Utom och ofvanföre den analyserande tanken sväfvar känslan och aningen i ideella rymder: der bo tron och andakten.

När började människan att vara människa? Vi hafva i det föregående sagt att den frågan icke har någon praktisk betydelse; men i det ögonblick hon känner sig såsom människa, har hon också inträdt i barnaförhållandet till sin skapare, och har full rätt att säga med den af Paulus citerade hedniska filosofen: »vi äro af Hans slägte». Oskyldighetens tillstånd, för hvilket människan skapades men som hon genom sin olydnad förverkade, är ingen irr-

bild: det är målet som hon är satt att uppnå, om också icke utgångspunkten; det finns icke någon öfverträdelse som vårt samvete icke säger oss att vi kunnat undvika, men vi känna med oss att vi äro »onyttiga tjenare», och skuldbördan som hvarje ny generation tager i arf efter sina föregångare är den sannfärdiga arfsynden, från hvars förtappelse vi icke af egen kraft kunna befria oss. Så ungefär tänka vi oss att män med Darwin's sinne förstå våra religiösa urkuuder.

Öfver allt i den menschliga utvecklingens historia finner man att fantasien är äldre än förståndet, att poesien föregår prosan. Det unga sinnet tänker i allegorier men icke i logiska deduktioner. Alla folk, eller nästan alla, tro sig härstamma från gudar, och hvad är då enklare för tanken än att låta denna härstamning ske genom en personlig skapelseakt, likt konstnären som gör en bild? I den äldsta och ursprungliga redaktionen af skapelsehistorien, Genes. 1 kap. 27 versen, heter det: »Och Gud skapade människan sig till beläte, till Guds beläte skapade han honom: man och qvinna skapade han dem». Naturforskaren har ingen svårighet att liksom hvarje annan känna sig upplyftad af den sublimes enkelheten i denna bild, och han erkänner dess sanning, om han än icke tänker sig afbildet såsom något på en gång fullständigt erhållet, för att äfven på en gång fullständigt förloras, utan såsom det för menskligheten uppställda idealet, till hvilket den skall oafslutligt sträfva under sin mödosamma kamp för sin jordiska tillvaro. Men så kommer i andra och tredje kapitlet en ny skapelseberättelse, som framställer förloppet i en omvänd ordning och med alla de bekanta biomständigheterna, kunskapens träd, kvinnans formande af Adams reffen och smakandet af den förbjudna frukten. Teologen kan söka försona motsägelserna mellan båda redaktionerna genom att kalla den första för en framställning efter skapelsens tidsföljd, den senare en framställning efter den logiska tankeföljden: för naturforskaren existerar icke en sådan distrikction, och han känner ingen organisk tillvaro, framställd på en gång liksom genom ett trollslag i dess högsta fulländning. Det är bekant hvilka bekymmer den mosaiska berättelsen om människans uppkomst föror-

sakat den skolastiska teologien. Skapades hon fullväxt man eller yngling eller barn? I sådana orimliga funderingar kommer den som vill tolka verldsligt hvad som är menadt andligt. Menniskans ursprung är det samma, antingen hon första gången frambragtes fullt färdig eller den gudomliga skaparetanken förverkligade sig under sina egna lagar: hennes kropp, formad af jordiska beståndsdelar, står i den innerligaste frändskap med de öfriga djurens, och hennes andliga del förenar henne med den öfversiuliga världen. Om äfven djuren hafva en själ, som fortlevver efter den organiska upplösningen, hafva vi inga möjligheter att utforska. Fortiden tänkte så, och vi veta hvad Paulus säger om kreaturens längtan efter befrielse.

Om den naturåskådning af hvilken darwinismen är en sida småningom gör sig gällande i det allmänna föreställningssättet, tro vi knappast att sådant skulle märkligt inverka på de religiösa förhållandena, ty den gudsförnekelse af hvilken vi sett uppenbarelser i sammanhang med de socialistiska och kommunistiska rörelserna, eller med ett ord den politiska ateismen, har litet eller iutet med naturvetenskapen att göra. I en enda punkt skall emellertid sannolikt en förändring inträffa, och detta är i afseende på underverken. Man har velat påstå att dessa skulle vara något eget för kristendomen; sådant är icke förhållandet, ty de allra flesta andra religioner hvilat på förutsättningen om öfvernaturliga makters ingripande i den naturliga ordningen, och detta är helt förklarligt, emedan det vanliga menniskosinnet icke förmår att tänka sig en allmakt som icke regerar efter menschliga begrepp, gör om den ena stunden hvad den gjort nyss förut, stryker öfver och korrigerar föregående skapelseakter, med ett ord förfar med hela godtyckligheten af en menschlig vilja.

Nu säga oss visserligen våra dogmatiska läroböcker att de egentliga underverkens tid är förliden: de äro icke längre erforderliga i försynens hushållsplan, och verdens gång kan på det hela öfverlemnas åt de en gång för alla stiftade lagarne. Men det står ännu kvar ett slag af underverk, som från det förra endast skiljer sig i graden, nemligen hvad som i dogmatiska läroböcker kallas den speciella försynen. Guds aldrig hvilande omvårdnad

om alla skapade verk är en öfvertygelse, som är allt för dyrbar att bestridas af tänkande menniskor; våra hufvudhår äro räknade, och det faller icke en sparf till marken utan vår himmelske faders vilja, såsom det så skönt säges i evangelium. Det fordras en mycket ringa grad af iakttagelse för att bekräfta denna tröstrika erfarenhet, och vi älska att finna en kärleksrik plan i sjelfva den ordning i hvilken de vetenskapliga upptäckterna fortgå, i det inga nya företeelser träda i dagen förr än den menskliga anden är mogen att bära deras konsekvenser, utan att den behöfver se sina dyrbaraste öfvertygelser rubbade till skada för sitt sedliga lif. Men tron på den individuella försynen inskränker sig icke till det andliga området, der han är berättigad, utan han länkar äfven in på naturens gebit och räknar på öfvernaturliga ingrepp i dess eviga lagar, på undantagsåtgärder till särskild nytta för enskilda menniskor, hvilka, så snart de anses behöfliga, skola kunna utverkas genom kraften af deras böner. Den berömda *J. Tyndall* omtalar i ett denna vår utgifvet arbete ett besök, som han för några år sedan gjorde vid den stora Rhône-glacieren. Han träffade i ett värdshus vid dess fot en ung katolsk prest, som der intog sin frukost, innan han företog den årliga förrättning som var hans embetspligt, att »välsigna bergen». »År efter år», säger den frejdade naturforskaren, »bönfölls den Högste genom officiella medlare att vidtaga sådana meteorologiska förfoganden som skulle försäkra Valeserna om föda och skydd för deras hjordar. En afledning af Rhône eller ett fördjupande af dess flodbädd skulle hafva varit en oberäknelig välgärning för dalens inbyggare vid den tid jag nu talar om. Men presten ryggade tillbaka för en bön till den Allsmäktige att öppna en ny strömfåra eller låta en del af floden taga vägen upp för Grimselpasset och ned för Oberhasslidalen till Brientz. Sådant hade han ansett för ett *underverk*, och han har icke kommit för att bedja skaparen att göra underverk, utan att förrätta något som han påtagligen ansåg ligga inom det naturligas och icke-underbaras gränser. En protestant var närvarande och log åt prestens berättelse; han hade ingen tro på verkan af välsignelsen, men ändå ansåg han bönen olika

i beskaffenhet från en öppen anhållan om en afledning af floden eller en befallning till dess vatten att återvända till sin källa.»

Tyndall visar i det följande att underverket är alldeles detsamma, antingen det gäller en förändring uti riktningen af en stor flod eller ett ingripande i de meteorologiska lagarne, för att utom deras ordning bereda litet regn åt en ängsbit eller en potatisåker. Han tillägger att »vetenskapens sista resultat stå i full öfverensstämmelse med Mästarens egen lära, hvilken tydligen går ut derpå att fördelningen af de naturliga företeelserna icke beror på sedliga eller religiösa orsaker: »Han låter sin sol lysa öfver goda och onda och sänder regn till den rättfärdige och den orättfärdige.» Inrymmer man nu kraften af människans fria vilja, hvilken för öfrigt förfäktas af dem som försvara underverken, och antager man den fria bödens förmåga att tillvägabrinda verkningar i den yttre naturen, så följer deraf ovilkorligt, att naturlagarne äro mer eller mindre beroende af människans vilja, och ingen slutsats som grundas på den antagna oföränderligheten i dessa lagar skulle vidare förtjena förtroende.»

Om vi nu söka att i få ord sammanfatta resultatet för vårt sedliga lif af de nya inblickar i naturens hushållning hvilka blifvit för oss öppnade af Darwin och alla andra som med honom deltaga i det stora arbetet på afslöjandet af dess hemligheter, så finna vi deri ingenting som behöfver oro oss eller rubba vår förtröstan på den allvisa försynen. Den menskliga forskningen lär oss alldeles det samma som bibeln, att vi äro skapade till att besitta jorden och bruka henne efter Skaparens afsigter, medan vårt slägte bereder sig för sin högsta bestämmelse att mer och mer återvinna hans förlorade beläte. Alla de lägre formerna vika småningom undan för de högre, men inga våldsamma förstörelser erfordras att »skapa jorden ny». Naturens arbete går hand i hand med den förnuftbegäfvade människans; nya öar uppskjuta ur hafven till boningsplats åt de lefvande varelserna, medan den under klimatiska inflytelser ständigt fortgående förvittringen af bergen och uppslamningen af floderna på de gamla kontinenterna öppna nya vidder för den menskliga odlingsfliten. Menniskan är satt på jorden för att vara dess konung, men

liksom furstebarnet i vaggan uti ingenting skiljer sig från alla andra barn, har vårt slägte småningom växt in i sin herrskarevärdighet, allt efter som dess öfverlägsna egen-skaper hunnit att utveckla sig. Menniskan har rätt och pligt att vända naturkrafterna till sin nytta; hon tager det ena plant- eller djurslägtet till bundsförvandt emot de andra, hon utrotar det skadliga och utvidgar det nyttiga. Under denna oafbrutna kamp för sin tillvaro stärker hon sina andliga krafter liksom de kroppsliga, odlar sina anlag och fördjupar sitt sedliga med-

vetande. Ty det vore illa bevändt med dessa anlag, och det säge illa ut med denna herrliga framtid, om hon endast förde kriget mot de fientliga makterna, den yttre naturen, men icke mot de lägre instinkterna, de orena böjelserna i hennes eget bröst. Liksom hon har till pligt att försköna jorden och lemna allt bördigare åkerfält åt sina efterkommande, lika tydligt är hennes åliggande att odla sig sjelf och i tyglade begär, i varmare gudsfruktan, i renare sedlighet, lemna ett allt rikare arf åt kommande generationer.

Blick på pressen.

Äfven landsortspressen har börjat kommentera kommandör Adlersparres afsked från chefsplatsen i Förvaltningen af sjö- ärendena, och *Göteborgs-Posten* har åt detta ämne egnat en lång uppsats, hvori redaktionen efter åtskilliga funderingar om hr Adlersparres motiv för sin afskedsansökan, som förutsättes vara en frivillig åtgärd å hans sida, kommer till följande slutliga omdöme.

Hvarken hr Adlersparres tjenstemannabana eller hans rent politiska bana torde härigenom vara afslutad. I förra hänseendet står han ännu kvar såsom kommandör i flottans nya reservstat, och då anledningen för hans nya öfverflyttande till denna mera passiva afdelning af flottans kårer endast lär hafva legat i hans önskan att föregå den med de nya personalordningarne missnöjda officerskåren med ett exempel af sjelfförsakelse, kan man hoppas att han nu, sedan anledningen bortfallit, återgår till det fullt aktiva sjömannas-kapet.

Hvad hr A:s rent politiska bana beträffar blir den förmodligen genom det nu tagna steget långt ifrån bejdad. Man har redan sökt framställa honom såsom en martyr för sina sympatier för »lilla flottan» — något som måtte kännas underligt för en man hvilken, såsom han, först ådrog sig uppmärksamhet som en den stora flottans lycklige försvarare. När greve v. Platen för tvenne decennier sedan för första gången beklädde taburetten och då framlade sitt bekanta förslag till våra linjeskepps nedhuggning m. m., funno dessa åsikter ingenstädes en varmare och kraftigare vederläggning än i en broschyr, som visade stor talang och som egde hr A. till författare. Att hr Adlersparre sedermera, efter det de Platenska funderingarne blifvit bepansrade, i den grad förändrat mening att han i dessas förverkligande tagit en verksam andel, tadla vi icke; ty vi anse en mans utveckling aldrig böra vara afslutad, leder också denna utveck-

ling till en bestämd förändring af förut hysta åsikter. Men så mycket mindre kunna vi tillerkänna honom den omtalade martyrglorian, som vi ej kunna antaga att några planer till en »storflottas» nyskapande förefinnas hos regeringen. Den lilla divergensen i åsikter med hänseende till denna sak hvilken knapt torde kunna kallas principiell och som förefans mellan honom och regeringen, hade föranlett hans förflyttning från kommandoexpeditionen till det halfkamerala verket sjöförvaltningen. Något vidare torde ej vara erforderligt.

Emellertid kommer utan tvifvel hr Adlersparres opposition att utgöra en ny röd tråd, som ännu fastare knyter honom vid sina valmän — vid dessa valmän, hvilka visade sig vara i besittning af en så märkvärdigt säker slagruta, att de ej tvekade att genast placera den föga kände, till hufvudstaden anlände nykomlingen på riksförsamlingens främsta plats. Sjelfständighet hos våra embetsmän, liksom hos öfriga medborgare önska vi alla. Men för vår del kunna vi ej tillmäta sjelfständighetens namn åt någon annan än den, som med blicken ensamt fästad på sanningens stjärna icke låter ögat bländas af strålarne från vare sig konungamaktens nedgående eller folkmaktens i uppgång stadda sol.

Vi känna icke huru vida det sista uttrycket häntyder på ett mycket bekant och mycket kladdradt förhållande å hr Adlersparres sida vid ett val till fullmäktige i riksgäldskontoret, då han, för att behaga landtmannapartiet, undandrog sig att afgifva röst i den syftning han förklarat sig anse för den riktiga och öfverlät åt sin suppleant att rösta i öfverensstämmelse med partiets önsknings; vi anse emellertid mycket troligt att det är denna sak som gifvit anledning till de citerade orden. Denna undfallenhet mot ett koteri, hvars förblindelse han beklagade, stod i allt för stark motsägelse mot den sjelfständighet

i förhållande till sin chef, för hvilken hr Adlersparre hos en del af tidningspressen skördat så mycken berömmelse. Man har för öfrigt föreställt sig, att en förtroendemanns sjelfständighet mot sina öfverordnade snarare borde yttra sig i hans personliga

förhållande till dem, än i att först inför representationen möta dem med invändningar och upplysningar, hvilka, om de meddelats på förhand, tvefvelsutän skulle hafva förekommit de förslag man funnit sig böra bekämpa.

Strödda underrättelser.

En filosof på styltor.

(Forts. från n:o 23.)

Mr Day försökte äfven mångfaldiga gånger Sabrinas förmåga att förtiga hemligheter, väl vetande att icke ens de antika matronorna i detta afseende uppfylde alla billiga anspråk. Sabrina bestod aldrig profvet. Han berättade henne riktiga amsagor med tillsägelse att icke utsprida dem; men hon talade om dem icke blott för sina lekkamrater — besynnerligt nog tillät mr Day henne att ha sådana — utan äfven för tjenstfolket. »Hon visade dess utom en sådan motvilja mot studier och böcker, att man blott kunde hysa ringa förhoppning om den persons förmåga, hvilken i framtiden skulle komma att uppfostra Graccher».

Efter många försök blef slutligen Thomas Day öfvertygad om, att han aldrig skulle kunna »forma Sabrina till den varelsen han hade hoppats». Och dock tyckes det som man kunnat ha rätt att vänta mycket af en man, hvilken, såsom han allvarsamt berättar, förmått att hålla en vacker flicka »totalt okunnig om penningens värde, om hvad det vill säga att bli usedd för vacker och om begäret efter vackra kläder». Detta låter emellertid föga troligt. I alla händelser blef Sabrina skickad i en pension.

Days nästa steg i lifvet var mera naturligt. Han hade förälskat sig, så vidt som en dylik känsla var möjlig hos honom, i »den sköna miss Honoria Sneyd, förut föremål för den tappre och olycklige major Andrés outsläckliga passion». Denna dam förklarade emellertid för vår filosof, att hon värderade hans karakter, men icke kunde tänka på att gifta sig med honom. Han »öfverflyttade sitt hjerta»(1) på hennes syster Elisabet, men äfven hon gaf honom korgen på grund af »de stränga egendommeligheter för hvilka han var utmärkt». Han

begaf sig derföre nu till Paris, för att vinna behag i sitt sätt och uppträdande, samt tog i två års tid oupphörliga lektioner hos fäkt- och dansmästare. Derpå återvände han triumferande till England och presenterade sig ånyo, denna gång i lysande kläder, för miss Elisabet. Men åter igen hade han otur. Damen fann mr Day i denna förändrade skepelse ännu odrägligare än mr Day *an naturel* varit och sade honom helt uppriktigt detta. Ytterligt missbelåten öfver denna nya misräkning började mr Day åter användande en enkel toalet och återvände till sina grekiska och romerska egendommeligheter.

Den i sina hjertangelägenheter olycklige filosofen reste nu ånyo utrikes på en kort tid. Då han sedermera återvände till England, synes han ha lefvat mera med i världen än han gjort förut, men han tyckes dock alltid hållit sig såsom en utvald och från andra menniskor afskild varelse. Historien berättar nu, att en viss miss Ester Mills, hvilken beskrifves såsom en »elegant» och kunskapsrik person med många »dygder», nu ådagalade en blyg kärlek för den »opolerade stoikern». Men denne nappade icke på lockbetet förrän efter många krumbugter. »Upprepade misräkningar hade gjort att mr Day med misstroende betraktade alla qvinliga uppmärksamheter, huru smickrande de än för honom voro». Men »efter åratals af blygsam och likväl öm hängifvenhet å damens sida, behagade mr Day fråga miss Mills om hon kunde besluta sig för att öfvergifva världen, lefva i tillbakadragenhet tillika med en stoisk make och idka Greklands och Roms dygder — med tillägg af välgörenheten. Miss Mills blef förtjust öfver förslaget. Mr Day fordrade att hela hennes förmögenhet skulle uteslutande tillhöra henne sjelf, på det att hon, i fall hon blefve ledsen vid hans »stränga egendometer», skulle om hon så önskade kunna återvända till vanligt menskligt sällskap.

Omkring år 1780 flyttade Day och hans hustru ut till landet och inrättade ett hus-håll för sig, i hvilket det icke fans en tjänare af något slag. Vår filosof ansåg musik såsom något för simpelt för en genom stoisk dygd utmärkt människa, hvar förre hans hustru skiljde sig vid sin harpa och sina notböcker. Vi läsa också att hennes make »gjorde talrika experimenter med hennes lynne och hennes tillgifvenhet för honom, och att alla dessa försök hade framgång!» Under detta äktenskapliga eremitlif, från hvilket man berättar, att »Day utöfvade alla dygder till och med välgörenhet», skref Day »Sandford och Merton» — ett poem »hvilket han tillägnade Rousseau» samt några andra arbeten utan något värde.

Han dog år 1779. Trots sina misärkningar i afseende på Sabrina och Lucretia var han af den åsigt, att hästar icke hade andra fel än sådana som inympats genom oriktig behandling. Han uppfostrade en fölunge alldeles på samma sätt som han uppfostrat de båda barnhusflickorna, och ehuru han var en dålig ryttare, så beslöt han att själf rida in den unge hästen utan någon hjälp. En dag hände det sig likväl att det stackars kreaturet, som blef retadt af ryttarens oskiackliga beteende, kastade af och slog ihjel filosofen med ett hofslog i hufvudet.

Den otröstliga enkan såg aldrig derefter dagens ljus. En sådan man som Day kunde icke sörjas på vanligt sätt, och hon ådagalade sin saknad sålunda, att hon låg till sängs hela dagarne med förhängena tilldragna. Då mörkret inbrutit steg hon upp och »vandrade ensam i sin trädgård i den dystra nattliga skuggan, hvilken stod i öfverensstämmelse med hennes sorg». Efter tvenne år af detta abnorma och säkerligen mycket obelsamma lefnadsätt, dog äfven mrs Day. Man berättar att orsaken till hennes död skulle varit ett krossadt hjerta, men helt visst är att två år af ett dylikt instängdt lif skulle vara tillräckligt för att döda en hvem som helst.

Man kan ej gerna annat än skratta åt denna historia som återfinnes i ett litet engelskt arbete från slutet af 1700-talet och som genom allvaret i sin stil gör att de deruti berättade händelserna taga sig ännu mera kuriösa ut. Visserligen är det saant att ingen allvarlig sträfvan efter hvad man anser vara godt är löjlig, i synnerhet

om den är åtföljd af tydlig sjelfuppoftning. Men å andra sidan äro Days konstlade och uppskrufvade uppfattning, hans experimenterande sjelfbedrägerier, hans råhet gent emot all förföring och hans inskränkta uppfattning, saker som mycket väl kunna behandlas med löje.

Af Sabrina se vi i berättelsen ännu en liten behaglig skynt. Då hon lemuade pensionen gaf mr Day henne ett anslag af femtio pund om året. Hon blef en snäll flicka och gifte sig sedermera med den vän »med stränga principer», hvilken ett par år förut i barnhuset gått i borgen för Days uppförande. Day efterlemnade inga barn — så att hans klassiska dygder dock icke blefvo fortplantade — men deremot hade Sabrina tvenne. Hennes man, en lagkarl vid namn Bicknell, dog efter 5 eller 6 års äktenskap och efterlemnade henne fattig. Day gaf henne nu ett underhåll af tretio pund om året och hon lefde derefter ett sorgfritt lif såsom underlärarynna vid en stor flickskola i Greenwich. Efter Day's död fortfor hans enka att betala ut lifstidsunderhållet till Sabrina, och innan enkan själf dog hade hon genom en särskild paragraf i sitt testamente bestämt att detta underhåll skulle fortfora efter hennes frånfalle.

Hela historien utgör en egendomlig illustration öfver de åsichter om grekisk och romersk dygd som på Days dagar kunde uppstå till följe af tidens egendommiga riktning. Det är vidare intressant att se hvilken stor kraft som kan finnas i ett sinne hvars hela grundval dock är konstlad. Åter se vi en man som blott är människa till hälften och likväl har många dygder. Af verklig mensklig tillgifvenhet synas dock icke Day och hans hustru ha varit mäktiga. En verd som blifvit konstruerad och vore styrd af sådant folk skulle, antaget att den vore möjlig, icke vara värd att lefva i.

Dessa tankar och många andra, för hvilka här icke finnes plats, kunna direkt tillämpas på hvarje utopisk förslagsmakare. Den kraft som håller världen i gång är hvarje individuel själs behof att gå framåt. Men konstruera lifvet i regelbundna sociala paralelogrammer, och man är i samma ställning som den hvilken skar upp blåsbälgen för att se hvarifrån vinden kom: den var försvunnen. Om man läser en

af dessa drömmares arbeten kan man icke undgå att säga till sig sjelf: »Autaget att alla edra vackra planer blefve utförda, så hvar han J den Psyche som skulle svälva öfver det hela, med himlens ljus på sina sköna vingar. Ack! hon har gäekat er och intet finnes kvar för att säga oss att edra paralelogramer äro värda — ingenting!»

<i>Innehåll:</i>		Sid.
Böra kommunerna idka industri		385.
Litteratur:		
<i>Darwin</i> , Om arternas uppkomst.		
<i>Rolle</i> , Darwin's lära om arternas uppkomst i växt- och djurriket.		
<i>Darwin</i> , The Descent of Man		390.
Blick på pressen		397.
Strödda underrättelser:		
En filosof på styltor		398.

Anmälan.

S A M T I D E N,

Veckoskrift för politik och litteratur,

fortsattes under senare halfåret 1871 efter samma plan och i samma syftning som under det förra. Det yttrades i vår första amälan, att en veckoskrift för frisinnad och fullt oberoende behandling af företeelserna inom samhället, litteraturen, vetenskapen, sköna konsterna och den periodiska pressen, syntes oss vara ett offentligt behof, all den stund sådana skrifter, hvilka också finnas i nästan alla civiliserade länder, kunna med större skyndsamhet än tidskrifterna, samt större utförlighet och noggrannhet än de dagliga tidningarne, behandla offentliga ämnen. Vi hafva ur sådån synpunkt under de förflutna månaderna behandlat ett stort antal politiska, literära och vetenskapliga ämnen, såsom försvarsväsendet, statsregleringen, arbetarefrågan, fattigvården, särskilda konstitutionella frågor o. s. v., äfven som vi sökt redogöra för de förnämsta literära företeelserna, och vi hoppas att vi i någon mån bidragit att reda begreppen och sprida sunda åsigtter i ämnen som äro af vigt för vår samhälliga och andliga utveckling.

Det erkännande som, utöfver hvad vi kunnat vänta, redan kommit oss till del skall göra det till en dyrbar pligt för utgifvaren att efter förmåga arbeta på tidskriftens fullkomnande. En stor mängd viktiga samhälls- och kulturfrågor fordra sin lösning, och det starka framåtskridande hvari landet i alla afseenden befinner sig gör en ökad uppmärksamhet å den periodiska pressens sida af nöden.

Samtiden utkommer under senare halfåret i 27 nummer, utgörande tillsammans en volum af 432 sidor, och motsvarande omkring 3 gånger Svensk Tidskrifts samt 1½ gånger Framtidens typografiska innehåll. Med sista numret följer titelblad jemte innehållsförteckning. Hvarje häfte kommer så vidt möjligt att utgöra ett helt för sig, och hvarje särskildt kvartal bildar något för sig afslutadt.

Prenumerationspriset, deri inbegripet postarvodet för landsortsprenumeranter, är för halft år 5 Rdr 50 öre och 3 Rdr för kvartal. Några få fullständiga exemplar från årets början finnas ännu att tillgå å 10 Rdr för helt år. Prenumeration mottages på samtliga postkontor och postexpeditioner, hos bokhandlarne, och i Stockholm på de vanliga tidningsutdelningsställena.

Obs. Alla meddelanden rörande *Veckoskriften* ställas till *Expeditionen af Samtiden*, N:o 28 Norra Smedjegatan, kontoret 1 tr. upp.

Vi hafva att tacksammast erkänna mottagandet af flere *landsortstidningar*. Då emellertid expeditionen af *Samtiden* redan i förväg beredde sig tillgång till de mest betydande organerna af den svenska landsortspressen och således icke är i tillfälle att sända regelmässiga bytesexemplar, bedja vi att vänligast få afböja andra sändningar under korsomslag, än då det önskas fästa vår uppmärksamhet på någon särskild artikel.